

BOIPILETŠO BJA GORE GO ŠONGWE: GO RAPA BADUDI GORE BA AGE PEAKANYO YA THUTO LE TLHAHLO YA AFRIKA-BORWA YA NGWAGAKGOLO WA BO 21

Ka Moprofesara Kader Asmal,
Leloko la Palamente, Tona ya Thuto,
ka Labobedi la di 27 Julae 1999.

MOLAETŠA WA GO TŠWA GO MOPRESIDENTE THABO MBEKI.

"Thuto le tlhahlo di swanetše go hlama ditšhušumetšo tšeo di sa tekemego mo matsapeng a rena a go aga setšhaba seo se fenyago. Ka fao, Mmušo o tla tiiša tebanyo ya wona go thuto gore re tle re atlege go tšweletšeng setšhaba seo se rutegilego se bilego se na le botsebitsebi. Mošomo wo mogolo kutšwana o šetše o dirilwe, eupša re tla kgonthiša gore maikemišetšo le mareo ao a lego gona a diragatšwa ka bjako le boikgafo go fihla di tšwelela. Gore re fihlelele diphetho tše, re swanelwa ke go swaragana le tlhahlo ye kgolo ya batho bao ba šomago le bao ba sa tlilego go šoma. Magato ka moka ao a nyakegago a swanetše a bile a tlile go tšewa go kgonthiša gore barutwana ba a rutwa, barutiši ba a ruta gomme balaodi ba a laola."

"Gape re tla tšea le matsapa a go rapa batho, go akaretšwa le batswadi, gore re tšwelele re le naga, go kgonagatša tlhohlo ya go ruta batho ba rena ka moka. Setsopolwa sa go tšwa polelong ya Mopresidente Thabo Mbeki ya mathomo yeo a e filego e le Mopresidente, ka Palamenteng, ka la di 25 June 1999. Mopresidente wo moswa wa Afrika-Borwa o laeditše boikgafo-gape bja Mmušo go aga setšhaba seo se hlokomelago, seo se tlogo go tiišetša serithi sa modudi yo mongwe le yo mongwe."

TIRIŠANO: GO ŠOMA MMOGO GORE RE AGE PEAKANYO YA THUTO LE TLHAHLO YA AFRIKA-BORWA YA NGWAGAKGOLO WA BO 21.

KETAPELE

Moya wa go dira dilo ka bjako ke wona o kwagalago kudu mo "Boipiletšong" bja Tona Kader Asmal "bja gore Go Šongwe".

Ka morago ga go lebeledišiša maemo a thuto le tlhahlo, gammogo le go swaragana nayo le boetapele bja peakanyo le mararangrang ka moka a yona, o lekanyeditše maemo a ditaba gomme a beela thoko mafelo a senyane ao a tlogo go nyaka tlhokomelo pele.

Dintlhakgolo tše tharo ke tšona di tšwelelago ka magetla mo polelong ye:

o mohola wo bohlokwa kudu wa peakanyo ya thuto le tlhahlo yeo e šomago ka botlalo go tšweletša pele bophelo bjo bobotse le tšwelopele ya setšhaba.

o nyakego ya ka pela ya go lokiša bohlokatoka le tlhaselo serithing sa batho tšeo di hwetšwago mo go go tingweng thuto moo re hwetšago go le gona.

o tumelo ya gore Afrika-Borwa e ka diriša boinaganelo bjoo bo dutšego bo le gona bo sa šomišwe, le maikemišetšo a go katološa dibaka tša thuto le go bušetša thuto sekeng sa go ba maamong a bohlokwa mo bophelong bja setšhaba.

Lenaneo le dintlha tše senyane tšeo di nyakago tlhokomelo pele mo go polelo ya "Boipiletšo bja gore go šongwe le hlaolwa ka tlhalošo. Ga le leke go akaretša dintlha ka moka tša peakanyo. Mola a nyaka gore go lebelelwe kudu mafelo ka kakaretšo a senyane ao a lego bohlokwa kudukudu, Tona ya Thuto o ikgafetše go tšweletša pele kagoleswa ya thuto le tšwelopele mahlakoreng ka moka a peakanyo magatong ka moka, go thoma ka tšweletšopele ya bana bao ba sa lego ba bannyane go fihla ka dithuto tša bosealogasegolwane le dinyakišišo. Kgoro ya Tona e tla tšwela pele go šoma le bohle bao ba amegago mo thutong, go tiiša metheo ya rena ya thuto le go thuša go aga moago wa thuto wa saruri wa bophelo ka moka woo setšhaba ka moka se ka itumelago ka wona.

Trevor Coombe
Mohlali-Kakaretšo wa Motšwaoswere

Kgoro ya Thuto **MATSENO**

Lehono ke tsebiša go thoma go rapša ga setšhaba se rapelwa thuto le tlhahlo.

Kopanong ya mathomo ya mmušo wo moswa, Mopresidente Thabo Mbeki o botsišitše potšišo: "Na peakanyo ya thuto ya rena e mo tseleng ya go ya go ngwagakgolo wa bo 21.

Batho ba Afrika-Borwa ka kakaretšo ba na le kgahlego ye kgolo go karabo ya potšišo ye.

Lehono, ka morago ga go rerišana le bao ba kago go ba baetapele ka moka bao ba hlaotšwego ba peakanyo ya thuto le tlhahlo, yena le setšhaba nka ba fa karabo ya ka.

TLHOHLOMIŠO YA LEFELOTŠHOMO

Mo dibekeng tše tlhano tša go feta, ke iphile mošomo wo o makatšago wa go ribolla. Ke badile dingwalwa tše dintši. Bahlankedi ba ka ba mphile ditemošo tše ntšintši. Mo bekeng ya dikopano tše di sa lekanyetšwego ka botebo le go bolela-phaa go tšona, ke kopane le baemedi ba bagolo ba mekgatlo ka moka ye bohlokwa ya bosetšhaba ya thuto.

Ba boletše legatong la makgotla a semolao ka go thuto le tlhahlo, makgotla a semmušo ao a hlomilwego ke molaotheo wa rena go šireletša temokrasi ya rena, makgotlakemedi a batlatša-bakanseliri le dihlogo tša dikolo magatong ka moka, mekgatlo ya makgotlataolo a bosetšhaba, makgotlakemedi ka moka a bosetšhaba a barutiši le makgotla a badirišani, makgotla a bosetšhaba a baithuti a go emela mafapha ka moka, baetapele thutong ya ba bagolo, tšwelotšopele ya bana ba sa le ba bannyane, le thuto yeo e lebešitšwego go dinyakwa tše e sego tša ka mehla, bašomi bao ba ipopilego le kgwebo.

Re boletše, re ganetšane, gomme re fihlile moo re ilego ra kwana. Mafelelong, go thumesetša lesolo le le sego la ka mehla la go theeletša, maabane ke rerišane le badirišanimmogo ba ka ba profense ka go Lekgotla la Ditona tša Thuto.

Ke rata go hlaola dintlha tše tharo tše di bonagalago kudu makgatheng ga makgolokgolo a dintlha, dikgopolo le dipono tše lesolo le la go theeletša le di utulutšego.

Re na le boetapele bjo maatla bjo bo ikgafilego bja ngwagakgolo wa bo 21.

Sa mathomo, boetapele bja rena bja peakanyo ya thuto le tlhahlo bjo bo šomago bo akaretša dikhwalthi tša boratalabo, mpho, boitemogelo, le boikgafo. Baetapele bao ke gahlanego nabo, le mekgatlo le diintitušene tše ba di emelago ba be ba dira diabe tša bonatla tše go sa bolelwego ka tšona tša go fetša peakanyo ya rena ya thuto le tlhahlo. Ke ba rolela kuane. Ke bona motswedi wo bohlokwa wa tebogo yeo e latelago ya phetošo ya thuto ya rena. Go feta fao, ba rata go tšwela pele ka yona.

Re na le ditshepetšo le melao ye kaonekaone ya ngwagakgolo wa bo 21

Sa bobedi, ke boditšwe ke bohle bao ke gahlanego nabo gore re hlamile sehlopha sa maikemišetšo le melao ya thuto le tlhahlo tše, go sego mohola, di lekanago le tše kaonekaone lefaseng.

Ka 1994, ge re be re šotologela la mafelelo bohwa bjo bosehlogo bja kgethollo yeo e aroganyago, thuto e be e tšewa bjalo ka karolo ya mmudubudu, ya kotsi, yeo e tlišago dikgogakogano le go se kwane bophelong bja setšhaba.

Ke a itumela ge mmušo wa rena wa temokrasi ye mpsha, ka morago ga ditherišano tša go akaretša tša botshepegi, o agile kwano ya bosetšhaba ya maemo a magolo a maikemišetšo ka ga tša thuto a mekgatlo wa mašabašaba wa temokrasi, mola ka yona nako yeo e beakanya leswa sebopego ka moka sa taolo le khwetšagatšo ya thuto.

Selo se bohlokwa ka ga go aga kwano ya maikemišetšo goba molao ke gore ke wa batho gomme ba nyaka go o dira gore o šome. Tiragatšo e tšea nako, eupša ke bone bohlatse bjoo bo kgodišago gore e a diragala dikarolong ka moka tša peakanyo, gagolo go thuto le tlhahlo yeo motheo wa yona e lego batho ba bagolo, thuto ya bana ba sa le ba bannyane, lenaneothuto la sekolo, thuto le tlhahlo yeo e tšwelago pele, peakanyetšo ya thuto ya maemo a godimo, pušo ya temokrasi, le taolo ya maemo a godimo.

Go bile le phetlego yeo e sepelago le pherekano ka mono Afrika-Borwa, yeo e amago kgopolo ka ga thuto le tlhahlo. Kwano yeo re e fihleletšego e ithekgi gabotse ka Molaotheo wa temokrasi le; e amana thwii le dinnete ka ga Afrika-Borwa, e re tsepanyetša gore re arabele ditlhohlo tša kakaretšo tša ngwagakgolo wo moswa.

Mo mabakeng a bohlokwa ga se ra lokela ngwagakgolo wa bo 21

Sa boraro, ketapele ya thuto ya setšhaba e a dumelelana gore peakanyo ya rena ya thuto le tlhahlo e na le mabofokodi a magolo, gomme e sa imelwa ke mathata a kgale. Dikarolo tše kgolo tša peakanyo ya rena di tloga di sa šome. Re tla be re sa oketše ge re ka re go na le bothata bjo legatong le lengwe le le lengwe la peakanyo.

Ke tla kgetha dibopego tšeo di befilego go feta tšohle di bilego di efa mathata, tša thuto le tlhahlo ya rena, gomme ka bolela ka ga yona: go hloka tekatekano mo gogolo le mekgwa ya go dira gammogo le didirišwa, maemo ao a hlobaetšago a moya wa barutiši, go šitwa ka go pušo le taolo, le maemo ao a fokolago a go ithuta mo go bogolo bja peakanyo.

FAO RE ŠITWAGO GONA

Go se lekalekane mo gogolo

Sa mathomo, go na le go se lekalekane mo gogolo mabapi le khwetšagalo ya dibaka tša thuto tša maemo ao a kgotsofatšago. Gagologolo, batho ba go diila metseng ka moka, bao bontši bja bona e lego maAfrika a magaeng, ba tšwela pele go tsena dikolong tšeo di hlagetšego, gantši di hloka meetse goba dintlwana tša go hloka meetse goba dintlwana tša go hloka kelelatšhila, mohlagase goba megala, makgobapuku, bošomelo goba laboratoro. Barutiši ba fao ba ka no se bone bahlahlobi ba bona, ngwaga wa fela gwa be gwa thoma wo mongwe. Batswadi ba felo fao ba no dula ba sa kgone go ngwala le go bala, ba diila ba bile ba hloka maatla. Ba šitwa ke go fa bana ba bona thekgo ya tša borutegi ka fao e šomago, gore ba fihlelele dikganyogo tša thuto.

Go bana ba babjalo ba Afrika-Borwa ya temokrasi, ditshephišo tša Molaokakanywa wa Ditokelo, e tla no dula e le ditoro tša kua kgole. Ka ntle le motheo wa go tia wa go ithuta, dibaka tša bona tša go nyaka go fihlelela thuto le katlego ya tša ikonomi mengwageng yeo e latelago, ga di tshephiše. Ka fao, bodiidi bo a ikoketša.

Tlhokego ya moya wa go šoma wa barutiši

Sa bobedi, ke boditšwe kgafetšakgafetša gore moya wa barutiši mo metseng ka moka o fase. Le ke lefelo leo le raranego kudu ka gore mabaka le ditiragalo di ka no fapana di-institušeneng tšeo di fapanego.

Go molaleng gore barutiši ba feditšwe maatla ke go se tsebe pele le morago le kgakanego ya tekatekanyetšo le khudušo. Go tloga ka 1995, dipoledišano tšeo di sa felego, ditherišano, ditiragalo tša semolao le tša bašomi gammogo le mabarebare ao a tlišago kgakgamalo di be di sepelelana le tshepetšo ye. Mabaka a kabo ya barutiši yeo e kwešišegago e bilego e tla no fela e tšwela pele e a kwagala e bile e a nyakega, molato ke mašeleng - e bile a mantši kudu. Barutiši ba na le tokelo ya go letela gore mešomong ya bona go be le khutšo le polokego, eupša tšeo e sa le di letwa, ga di bonagale.

Lebaka le lengwe le maatla ke kgonagalo ya go gobatšwa ga barutwana le barutiši dikolong tše dintši, dikholetšheng le di-intitušeneng tše dingwe tša thuto ka lebaka la bosenyi bja go tshela

mellwane, tshenyo ya dithoto, go šika ka dibetša le go di šomiša, go gweba ka diokobatši, go kata, go tlhakiša ka tša thobalano le mekgwa ye mengwe ya go hlasela mmela, ga ešita le go bolaya. Goba di dirwa ka gare goba ka ntle ga dikgorwana tša sekolo, mašula a a baka go se bolokego le letšhogo, gomme a senya motheo wa setšhaba seo se ithutago.

Go hloka boitišo ga dihlogo tša dikolo, barutiši le barutwana le gona go boletšwe kgafetšakgafetša gore ke mothopo wa go fetša maatla magareng ga bao ba ratago go šoma gomme ba atlege. Ke ile ka tloga ke tshwenywa kudu ke ditemogo tša gore dikolo tše ntši kudu di palelwa ke go thoma ka nako, gomme di tšwa ka pela, le gore barutwana ba bantši kudu ba itulela moo ba ratago gomme ba se ye sekolong, gore barutiši ba bantši kudu ba dumela gore ditlamego tša bona di fela ka iri ya 1 goba ya 2 ka letšatši la sekolo.

Batlišathuto ba bantši magatong ka moka ba ka welwa ke leru la go fela maatla leo le sa lemogegego ao a tlogo ka go tsatsela ge ba se na boithutedi goba ba na le bokgoni bja go kgona dinyakwa tše diswa tšeo ba lebanago natšo, ekabe di tlišwa ke go kopanywa ga merafe, goba lenanethuto le leswa le mokgwa wa go ruta.

Go palelwa ga mmušo le taolo

Taba ya boraro ya go tshwenya yeo ke ilego ka e lemošwa ke mathata a mašoro a go tliša khuduego ao a lego gona boetapeleng, pušong, taolong le tshepedišong ya taolo dikarolong tše ntši tša peakanyo. Taba ye e na le mahlakore a mantši. Seo e lego tlhobaboroko kudu, go ya ka tekanyetšo, ke go palelwa ga dikgoro tše mmalwa tša thuto mo diprofenseng go bea mananeo a dipeakanyo tša tšona, go dira mešomo ya tšona ka tlhokomelo ye kgolo le go fa thekgo ya boithutedi go di-institušene tša tšona tša borutelo.

Ka mo go di-institušene, go tloga di-yunibesithing le ditheknikoneng go ya go dikolo tše nnyane tša magaeng, go palelwa mo go bjalo go ama mafelo ao gampe. Di dira gore bomenemene bo kgonagale sesolo, go jeletša le tlhokego ya boitišo. Dilo tše di fetša maatla a badirišani bao ba šomago ka tlhokomelo ye kgolo. Bofelong dilo tše di dira gore go rutiša gabotse le go ithuta go nyatšege, ka gore go rutišwa le go ithuta di botile khutšo, molao le tlhohlo ya boithutedi.

Maemo a senyegela pele ge makgotla a taolo a sa šome gabotse, ge a ema le balaodi gomme dihlopha tše dingwe di bona ka go fetša, goba ge makgotla a a itumelela gore a tšwe tseleng ka lebaka la dihlophanahlophana. Ka mabaka a mabjalo, makgotla a palelwa ke go phethagatša karolo ya ona ye bohlokwa ya pušo ye botse le bohlokamedi bja nnete. Ditlamorago di ka ba tše mpe kudu, gagolo di-institušeneng tša maemo a godimo.

Khwalithi ye e fokolago ya go rutwa

Go ya ka maemo ao a hlalošitšwego mo godimo, ga se gwa swanela go makatša ge baetapele ba tša thuto bao ke boledišanego le bona ba tshwenyegile kudu ka ga khwalithi yeo e fokolago ya go rutwa mo dikarolong tše kgolo tša peakanyo ya rena.

Ditlhahlobo tša Lengwalobohlatsekgolwane bofelong bja Kreiti 12 ke tlhahlobontle ya mathomo ya go hlahloba bokgoni mo peakanyong ya rena ya dikolo, gomme dipoelo tšeo di fokolago, gagolo ka diprofenseng tše tshela, di tšhošitše setšhaba. Ge ba bapetšwa le barutwana ba bangwe ba dinaga tša ditseno tša magareng, barutwana ba rena ba šomile gampe mo ditlhahlobong tša ditekanyetšo tša bosetšhabatšhaba mo dithutong tša mmetse le thutamahlale.

Bao ba tlogelago sekolo ba fetoga banyaki ba mošomo goba ba tsenela dithuto tša godingwana ba na le dikgoba tše šoro tša tsebo ya motheo, bokgoni bja go phegiša, le mokgwa wa go ithuta.

Gagologolo, maemo a fase a go ithuta a sepelelana le bodiidi, dinolofatši tša maemo a fase goba tšeo di sego gona, barutiši bao ba sa itokišego, tlhokego ya didirišwa tša go ithuta, le tlhokego yeo e šiišago ya boikemišetšo le boitišo dikolong tše ntši, goba seo se bitšwago

setlwaedi sa go ithuta, go ruta le tirelo.

Baswa ba mmalwa bao ba ithutago mmetse ka kwešišo le bokgoni bjoo bo bonagalago, ba fokotšegile ka palo, mola ekabe ba oketšega ka lebelo. Ka lebaka leo go palelwa ke mmetse go atile mo setšhabeng sa rena, gomme palo ya bakgokgoetšwa ba go tlo dira tšwetšopele ya thuto le thuto ya godingwana ka makaleng a maithutelo a tša botsebišo le a go sekamela go tša saense, e a fokotšega, e lego taba yeo e re botšago gore bokamoso bja rena bjalo ka setšhaba bo mo kotsing ge re tsena go ngwagokgolo wa bo 21.

GA RE SA NA NAKO

Na ke fetša ka goreng go tšwa go lenanatekanyetšo le ke filogo go dula fase ka le thalathala, e le la letlotlo le melato ya peakanyo ya tša thuto le tlhahlo? Le ge ka kakaretšo go kwagala gore re atlegile, re a šitwa, gagolo mo mafelong ao a phatleletšego a peakanyo yeo e dirilego metse yeo e diilago ya metsesetropomg le magaeng. Mekgwa ya rena ye meswa ya pušo, ya taolo le tša matlotlo ga se ya tšwa e atlega go nšha metse ye ka mo maemong ao batho ba bilego go ona e se ka go rata ga bona, a go se lekane le a ba bangwe, ao a gapeleditšwego batho ke mengwagangwaga ya pušo ya kgethologanyo, moo bonnyane bo bego bo buša bontši. Mo maemong a ditaba a mangwe, le mo mafelong a mangwe, maemo a theogile.

Ditšhaba ka moka tša sebjale tša go ba le ditlwaelo tša temokrasi le di-ekonomi tšeo di tšwetšego pele di tšere tšhelete tša fa batho thuto le tlhahlo, e le gona go boloka, go kgonthiša gore baagi ka moka ba hwetše dibaka tša thuto, gomme tša tšwela pele go rotoša maemo le khwalithi ya go rutwa ditšhabeng ka moka. Naga ya rena e sa le kgole le go fihla moo e yago, gomme ga go na nako yeo e kago go no senywa.

BOIPILETŠO BJA BOSETŠHABA KA GA THUTO LE TLHAHLO

Taelo ya rena le mošomo wa rena

Molaotheo o gapeletša mmušo gore o hlomphe, o šireletše, o tšweletše pele o be o phethagatše tokelo ya motho yo mongwe le yo mongwe ya go hwetša thuto ya motheo, go akaretšwa le thuto ya motheo ya batho ba bagolo, le go tšea magato ao a bonagalago a go dira gore tšwelopele ya thuto e hwetšagala gannyanegannyane, e be e fihlelelege (karolo 29).

Ka June ngwaga wo, batho ba naga ye ba file mebušo ya bosetšhaba le ya diprofense taelo le maikarabelo a go phakišiša khwetšagatšo ya ditirelo tša motheo tšeo di tlogo go kaonafatša khwalithi ya maphelo a bona. Batho ka bophara ba dumela gore re na le mathata ao a tlišago kgakanego. Batho ba rena ba na le tokelo ya go hwetša thuto, e le tokelo yeo mmušo o sa e phethagatšego. Batho ba beile tshepho ya bona go tshepetšo ya temokrasi, gomme ba bušeditše mmušo wa bona pušong ka bontši bjoo bo makatšago bja taelo. Ka morago ga mengwaga ye mehlang ya temokrasi ya kagoleswa le tšwelopele, batho ba na le tokelo ya go hwetša tirelo ya thuto ye kaone, gomme ba swanetše go e hwetša.

Re ka se phethagatše maikemišetšo a rena a temokrasi, gomme le setšhaba sa rena se ka se be mo maemong a mabotse a go tsena go ngwagakgolo wa bo 21, ka ntle ga gore re kaonafatše khwetšagatšo go batho ba rena ka moka, ya thuto le tlhahlo, ka didirišweng tšeo di kgotsofatšago, gomme re kgonthiše peakanyo yeo e šomago ka botlalo ya khwalithi ye kaone magatong ka moka, go tloga go thuto ya bana go ya go yunibesithi le go feta.

Taelo ya Mopresidente Mbeki

Mopresidente o letile gore mešomo ye bohlokwa ya peakanyo ya thuto e tla dirwa ka bokgoni le ka lebelo. Bjale ka ge a swaeditše mo phetolong ya gagwe ka nako ya ngangišano polelong ya gagwe go Palamente ya Maemo a Setšhaba, "Barutiši ba swanetše go ruta. Barutwana ba swanetše go ithuta. Balaodi ba swanetše go laola." Ye ke tetelo ye bonolo yeo e kwešišegago, yeo dikatlego tše dingwe tša thuto di tlogo go ithekgaga go yona. Re tla e hlokomela.

Tirišano

Ka morago ga ditherišano tšeo di tseneletšego le baemedi ba batšekarolo ka moka mo go thuto le tlhahlo, le di-MEC tša Thuto, ke feditše ka gore maemo a thuto ya bontši bja batho ka mo nageng ye ke maemo a tšhoganetšo.

Maemo a tšhoganetšo a nyaka karabelo yeo e sego ya ka mehla go tšwa go mebušo ya bosetšhaba le ya diprofense.

Ke tsebiša boipiletšo bja bosetšhaba bja thuto le tlhahlo, ka tšhomišo ya tlhabataba ye: "Tirišano," go šoma mmogo. Mopresidente Mbeki o tsebišitše morero wa mmušo wa bobedi wa temokrasi, "Setšhaba seo se šomago, se šomela bophelo bjo bokaone go bohle.". Seo ke se re swanetšego go se dira mo thutong, mmogo.

Dintlha di tla beakanywa mo dikgweding le dibekeng tše di tlogo, ka therišano le bohle bao ba amegago.

Tema ke ye kgolo, gomme le mmušo wa mafolofolo o ka se leke go dira dilo tšohle ka nako ye tee. Re tla lebelela gore dilo tše bohlokwa ke dife, gomme go tšona tšeo tše bohlokwa ra beakanya ditebanywa.

Re tla šoma gape le dikgoro tše dingwe tša mmušo mo diprojekeng tšeo do kopantšwego gomme gwa thongwa ka tšona, e le go tsošološa mafelo a magaeng le a metsetoropong, e le seo Mopresidente Mbeki a rilego se dirwe mola polelong ya gagwe, gomme seo bjale se a beakanywa.

Seo ke se kgopelago ka ye nako ke boikgafo bja badudi le makala ka moka a setšhaba, gore go šongwe mmogo le ba Kgoro ya Thuto le makgotlathero a thuto a diprofense, gore go lebelelwe mathata ao a nyakago tlhokomelo ya ka pela.

Palamente ya Bosetšhaba ya Thuto

Gatee ka ngwaga re tlile go bitša Palamente ya Bosetšhaba ya Thuto. Ye e tlile go ba kgobokano ya dipoledišano ya batšekarolo ka moka go tša thuto. Mošomo wa yona e tla ba go lebelela tšwelopele ya rena ya mohlakanelwa ka go hlokomela dilo tšeo di swanetšego go dirwa pele, go aga tšhomišano magareng ga batšekarolo ba bohlokwa go tša kabo ya thuto le dikgoro tša thuto, gomme ya laetša gore go tloga fa go dirwe eng.

TŠE NYAKAGO ŠEDI TŠE SENYANE

Senyakašedi 1: Re swanetše go dira gore dipeakanyo tša rena tša diprofense di šome ka go dira gore pušo ya mohlakanelwa e šome.

Ka kakaretšo, taolo yeo e šomago ya peakanyo ya thuto ke maikarabelo a Tona ya Thuto, gomme ke ikemišeditše go phethagatša maikarabelo ao. Ke tla dira bjalo ka go latela Molaotheo, gagolo dipeelano tšeo di sepelelanago le pušo ya mohlakanelwa, makgotlaphethišo a Republiki, le makgotlataolo a diprofense.

Go ya ka peakanyetšo ya rena ya bjale, thuto ka moka ya ka tlase ga legato la godimo la thuto, e laolwa ke mebušo ya diprofense, yeo Tona ya Thuto a nago le taolo ya tša sepolitiki, eupša e sego maatla a go phethagatša. Ke ikemišeditše go phethagatša taolo ya ka ya tša sepolitiki ka mafolofolo le maatla ao a nyakegago go tšweletša pele kaonafalo ya peakanyo ya thuto le tlhahlo ya bosetšhaba.

Taolo ya dipeakanyo tša thuto ke mošomo woo o raraganego wa mmušo, gomme dikgoro tša diprofense tša thuto di fapana kudu ka bokgoni bja tšona bja go laola thuto gabotse. Mathata a mašoro kudu a bokgoni bja tshepedišo a hwetšwa diprofenseng tšeo di kopanetšego mebušo ya peleng ya magaeng goba "dinaga tšeo di ipušago." Diprofense tše kgolokgolo tše tharo di na le mathata a magolo go fetiša. Gape, ke diprofense tša go dila kudu, tšeo di nago le tšhalelomorago ya meago le ditirelo, le metheo yeo e fokolago ya dikgokagano mafelong a

magaeng.

Melao ya bosetšhaba ya thuto e tlema melao ya diprofense ka mabaka a a itšego, gomme go bohlokwa, ka fao, gore Melao ya bosetšhaba, melawana le maikemišetšo ga di tliše ditšhitišo tšeo di sa kwešišegego mo diprofenseng. Ge go sa dirwe bjalo, dikgoro tša diprofense di ka fiwa maatla, ka thušo ya kgoro ya bosetšhaba, go phethagatša maikarabelo a tšona a bosetšhaba. Melao ya bosetšhaba le didirišwa tše dingwe di tla lebelelwa ka leswa go naganwa ka taba ye.

Go na le mathata a magolo ka ga kabo le taolo ya ditekanyetšo tša diprofense. Tona ya Thuto o na le taolo ditabeng tše bjale, ka tshepetšo ya ditekanyetšo ka tlase ga Tlhako ya Ditshenyegelo ya Nako ya Magareng, le ge e le gore se ga se diragale thwii. Ke ikemišeditše go tšea maikarabelo, le Tona ya Matlotlo, a mošomo wa mohlakanelwa ka ga ditekanyetšo tša thuto ya diprofense, gammogo le di-MEC tša diprofense, le di-MEC tša Ditaba tša Ekonomi le Matlotlo.

Go bohlokwa go kaonafatša kabo ya tšhelete go bašomi bao ba šomago ka batho ge e bapetšwa le ya bao ba sa šomego ka batho. Mošomo wo mobotse woo o dirwago go fokotša tshenygo le bomenetša le go kaonafatša bokgoni mo go dipeakanyo tša diprofense o thekgwa ke nna kudukudu. Le ge go le bjalo, go bohlokwa gore mebušo ya diprofense e abe ditšhelete tšeo di lekanego tša dinyakwa tša bathwalwa bao ba šomago ka batho le bao ba sa šomego ka batho, le gore dikabo tše bjalo ga di a swanela go tsenatsenwa nakong ya ngwaga wa ditšhelete.

Kgoro ya Thuto ya Setšhaba, ka go šomiša kabelo ya ka mehla, e gafile thušo ya mmušo, le thekgo ya ka ntle, e thuša badiramongo ba yona ba diprofense ka thekgothwii ya tša taolo le tša boithuti. Ke tla lebedišiša gape seo se diragalago bjale ka tlase ga mananeo a thušo ya tša setegniki, go kgonthiša gore a lebantšwe gabotse le gona a a šoma, le go nyakišiša gore na a ka katološwa.

Tona ya thuto o na le maatla, ka tlase ga Molao wa Maikemišetšo a Thuto ya Setšhaba, a go diša mošomo wa taolo ya thuto ya profense, go bona gore ba phethagatša ditlamego tša bona tša molaotheo ka go diragatša maikemišetšo a setšhaba. Tona o swanetše go bega ditshelo tša molao Palamenteng, gammogo le modiro wa go lokiša woo o beakantšwego ka kopanelo ke dikgoro tša diprofense le tša bosetšhaba. Maatla a a semmušo a go diša le go bega a tla šomišwa ge go nyakega, gagolo ge go bonala eke go bile le go palelwa kudu ga diprofense go phethagatša ditlamego tša tšona.

Le ge go le bjalo, ke tla šomiša mokgwa wo o sego wa semo lao kudu, wa ka pela, go diša le go eletša, ka go hwetša bahlankedi ka moka ba maemo a godimo ba Kgoro ya Thuto gammogo le baeletši ba ka go šomiša nako ye nngwe ya bona go etela dikgoro tša thuto tša diprofense le di-institušene. Diketelo tše bjalo, tšeo go tšona mohlankedi yo mongwe le yo mongwe a swanetšego go bega, di tla šoma bjalo ka mokgwa wo mongwe wa go lebedišiša ge eba molao wa bosetšhaba goba maikemišetšo a swanelwa ke go lebelelwa ka leswa goba go fetolwa.

Godimo ga fao, ke tla begela Mopresidente dikgwedi tše dingwe le tše dingwe tše tharo ka ga tšwelopele thutong ya diprofense, go ya ka ditaello tšeo di itšego, tšeo di tlogo go ahlaahlwa le Lekgotla la Ditona tša Thuto (CEM). Dipego tše bjalo di tla romelwa go Ditonakgolo le go baphatlalatši ba ditaba.

Senyakašedi 2: Re swanetše go fetšiša go se kgone go bala le go ngwala magareng ga batho ba bagolo le baswa mo mengwageng ye mehlanano.

Ga se gwa swanela gore go be le motho yo mogolo wa Afrika -Borwa yoo a sa tsebego go bala goba go ngwala mo ngwagakgolong wa bo 21, eupša ba dimilione ba tla ba bjalo ge re sa rape mokgatlo wa leago go tliša go bala, go ngwala le nyumeresi go bao ba senago nayo. Gonabjale dimilione tša batho ba bagolo ba Afrika-Borwa ga ba kgone go bala goba go ngwala ka leleme lefe goba lefe, gomme ba bangwe ba dimilione ga ba kgone go bala le go ngwala le gona e no

ba tsho ka dipalo, ke gore ga ba kgone go šomiša bokgoninyana bja bona go bala le go ngwala gore di be le mohola wa selo, le gona ga ba kgone go šomiša kgopolo ya dipalo.

Mo phedišanong ya sebjale go se kgone go bala goba go ngwala go tima batho sebaka sa go ba gona mo mafelong a go ithuta le go kgokagano, go bokgoni bjo bo kaonafetšego bja mešomo gammogo le maikarabelo a mantši ao a tlwaelegilego a boagi. Ke selo seo se beelago motho thoko se bilego se go amoga maatla, gomme se oketša gore motho a bote ba bangwe. Ka mabaka a, batho ba bantši ba bagolo bao ba palelwago ke go bala goba go ngwala gammogo le go šitwa ke go šomiša dipalo, ba lešwa ke mabaka a bona hlong, gomme ba leka go a fihla.

Go kgona go ngwala goba go bala ga se bokgoni bjoo bo nogo go dula bo le gona sesolo. Bo ka timelela goba bja se be le mohola ge bo sa šomišwe. Lenaneo la Thuto le Tlhahlo ya rena ya batho ba bagolo (ABET) le feta go kgona go bala goba go ngwala. Le lebešitše go dipoelo tša thuto le bile le a maatlafatša, go na le gore le go fihliše go meletesekuba. Mananeo a lona a dithuto a fa maithutelo ao a nago le mohola mo go Tlhako ya Dithuto tša Bosetšhaba. Se se kgontšha baithuti ba batho ba bagolo go tšwela pele ka thuto ya semmušo, ka go ithuta ka bobona goba ka mokgwa wo mongwe. Thulaganyo ya Tiragatšo ya Mengwaga-Ntši ya ABET e tla kgontšha barutwana ba baswa ba palo yeo e batamelago milione gore ba hwetše maemo a thuto a go lekana le Kreiti 9 ka 2003, ge tšhelete e ka hwetšwa le gona badiragatši ba ABET ba hlahlwa.

Re swanelwa ke go thekga lenaneo le ka fao go ka kgonegago. Madimabe ke gore, mathata a tša ditekanyetšo a dirile gore dikgoro tše mmalwa tša thuto ya profense di fokotše goba di kgaotše mananeo a ABET sebakeng sa gore a oketšwe. Tlwaelo ye e swanetše go dirollwa, eupša ga go tshepiše gore mmušo o ka hwetša tšhelete ye nngwe yeo e lekanego e se kgale go tloga bjale, go fetšiša go palelwa ke go bala goba go ngwala ka go šomiša mananeo a ABET ao a sepetšwago ke dikgoro tša thuto tša diprofense.

Maano a mangwe a a nyakega.

Sa mathomo, bengmešomo ka moka , go akaretšwa le mebušo ya bosetšhaba, ya diprofense le ya selegae, e swanetše go hlohleletšwa go šomiša goba go thekga mananeo a ABET, ba direla bathwalwa ba bona. Ba bangwe ba šetše ba dira bjalo, e bile ba bangwe ba bona ke baetapele mo go abeng ABET. Eupša sebaka se bohlokwa se a bulega ka go tsenya tšhomišong motšhelo wa bokgoni, le go hlama Ditaolo tša Lefapha le Thuto le Tlhahlo ka tlase ga Taolo ya Bomakgoni bja Setšhaba. Ke tla ikopanya le Tona ya tša Mešomo ka maikemišetšo a go kgonthiša gore re itebanye le koketšego ye kgolo ya go aba ABET ka tsela ye. Baagi ba go palelwa ke go bala le go ngwala bao ba sa šomego le bona ba tla kgona go šomiša mananeo a ABET ka tšhomišo ya Sekhwama sa Bomakgoni bja Bosetšhaba.

Sa bobedi, re swanetše go hlohleletša moya wa go loka wa go šomela setšhaba ka go ithaopa, e le go thekga magaborena bao ba sa kgonego go bala le go ngwala. Ke lebiša taletšo yeo e yago go mang le mang, eupša ke e lebiša go mekgatlo ya tša bodumedi, tša dipolitiki, tša phedišano, tša thuto gammogo le makgotla a setšhaba go re thuša gore re hlame lenaneo le legolo la ditirelo tša go ithaopa mo leineng la go ithuta go bala goba go ngwala le dipalo, le go dira gore ditlabelelo di hwetšagale gore re le diragatše. Barutwana, gagolo ka dikolong tša disekontari, ba di-institušene tša go tšweletša thuto pele, le tlhahlo le thuto ya godimo, ba tla ba le dibaka tše botse tša go laetša boikgafo bja bona bja go direla setšhaba ka go diragatša tsebo ya go ithuta go bala le go ngwala. Kgoro ya ka e tla ikopanya le Khomišene ya Bosetšhaba ya Baswa.

Tirelo ya boithaopo le yona e nyaka tšhelete ya go lefela ditshenyegelo tša go fetiša tekanyo gammogo le tše dingwe gape. Ge re lebeletše ka fao nyakego e lego ye kgolo ka gona, tšhelete yeo e ka ba ye ntši kudu. Ge lenaneo le šetše le beakanyeditšwe gomme go tsebjale gore le ile go ja bokae, ke tla kgopela baemedi ba mekgatlo ya go fana ka ditšhelete gore ba thuše. Mekgatlokemedi ya Bosetšhaba le wa Boditšhaba e swanetše go ba le karolo ye bohlokwa mo go abeng thekgo go Mekgatlo yeo e Sego ya Mmušo (NGO).

Senyakašedi 3: Dikolo di swanetše go ba mafelo a bophelo bja setšhaba

Mathata ao a tlišago kgakanego ka dikolong tša praemari le tša sekontari a swanetše go hlokomelwa ka go kgonthiša gore dikolo di ba mafelo a bophelo bja setšhaba.

Mathata ao a tlišago kgakanego ka dikolong tša praemari le tša sekontari a swanetše go hlokomelwa ka go kgonthiša gore dikolo di ba mafelo a bophelo bja setšhaba.

Sekolo se tla ba lefelo la bophelo bja setšhaba le setšo sa sona ka nnete ge ditlabakelo tša sona di šomišetšwa thuto ya bafsa le batho ba bagolo, dikopano tša setšhaba, moopelo le tiragatšo, dipapadi le boitapološo. Sekolo seo se sa dirego selo se na le kotsi ya go ka hlaselwa. Ke lefelo le le laletšago basenyi. Sekolo seo se nogo dula se na le batho, batho ba tla se šireletša, ka gore ke sa bona. Go na le karolo mo sekolong sa setšhaba - karolo ya mekgatlo ya tša bodumedi, ya dikgwebo, ya dihlopha tša setšo, dihlopha tša dipapadi le makgotla a motse, go itebellela dinyakwa tša bona le go ba le seabe mo lenaneong la dikolo la dithuto, ka nako ya sekolo le ge se tšwile.

Lekgotlataelo la sekolo leo le etilwego pele ke batswadi le diragatša tshepho legatong la batswadi ba setšhaba, gomme le šoma bjalo ka sekgokanyi magareng ga sekolo le setšhaba. Ga se gwa swanelwa go lebalwa gore ye ke kgopolo ye mpsha go ditšhaba tše ntši ka mo nageng. Ka fao, re swanetše go leka ka maatla go kgonthiša gore makgotlataelo a dikolo, gagolo ditšhabeng tša go tlhaka, a fiwa thekgo yeo a e nyakago gore a tie gomme di be tša nnete. Kgoro ya Thuto e na le kgahlego ya go kgonthiša gore makgotlataelo a dikolo tša mang le mang e ba maloko a mekgatlo ya makgotlataelo, ao a kago go ba emela ge ba rerišana le ba taolo ya thuto, gomme a aba thekgo ya setegniki go maloko a ona. Re tla thuša mekgatlo ya makgotlataelo a nnete a a dutšego a le gona goba a kgale gore e kgone go hwetša ditšhelete tša go thekga tshepetšo ya mokgatlo ka ditšhelete le mešomo ya go thuša.

Hlogo ya sekolo, yoo a emelago kgoro ya thuto ya profense gomme a bile a e le hlogo ya sehlophataolo, o na le karolo ye bohlokwa ya go ba moetapele wa tša boithutedi le taolo, gomme o ikarabela gape mo maemong a go ithuta le go rutiša mo sekolong. Hlogo ya sekolo o swanetše go diragatša tswalano le lekgotlataelo, gore mmogo ba direle pono le thomo ya sekolo mo motseng. Dihlopha tše ka moka di nyaka tlhahlo ya go diragatša dikarolo tša bona tšeo di fapanego. Ka fao, go bohlokwa gore sehlopha sa taolo ya sekolo, seo se etilwego pele ke hlogo ya sekolo, le lekgotlataelo sekolong se sengwe le se sengwe sa bohle, se fiwa sebaka. sa go tšweletša moya wa go šomela selo setee le go thekgana.

Sekolo seo se šomago ke setšhaba sa nnete ka bosona, gomme ke lefelo le bohlokwahlokwa la dinyakwa le dikgahlego tša setšhaba ka bophara, tša phedišana le setšo. Eupša gore se se direge, re nyaka khutšo le boemotia ka dikolong gammogo le tikologong yeo dikolo di lego go yona. Ka fao, dikolo di swanetše go dirwa gore di bolokegele barutwana, barutiši, badirišani le batho bohle. Go swanetše go be le melawana yeo e thibelago go tsena, gore go tsene fela bao ba nago le tokelo ya nnete ya go dira se sengwe fao sekolong. Dikolo di swanetše go ikgokaganya le ditiši tša maphodisa gomme ba tsenele Dikopano tša go Hlokomela Motse.

Dikolo tša mang le mang di swanetše go tšea taolo di e bušetše go tšona, e tloge diatleng tša bao ba lego sehlogo ka dipolelo goba ka ditiro. Ke fela fao go lego maemo a khutšo moo go ka bago boitiši. Mokgwa wa go tliša molao le toka o ka fetša o tlišitše kaonafalo, eupša o ka se tliše khutšo. Khutšo e swanetše go tšwa ka mo mothong. Setšhaba seo se felago se eba le dikgohlano tša go tliša dikgobalo, mokgwa wa go rarolla mathata ka mokgwa wa khutšo, se swanetše go o rutwa, gomme o dirišwe mo setšhabeng sa sekolo seo. Mehola, mekgwa ye mebotse le go itshwara gabotse di swanetše go bušwa bjalo ka leswika la motheo la bophelo bja sekolo, gomme boitišo e be motheo wa mokgwa wa boitshwaro mo sekolong. Mokgwa wa go tliša molao ka go Itia o thulana le Molaotheo le Molao wa Dikolo wa Afrika-Borwa. Peleng o dirile gore go be le setlwaedi sa dikgobalo mo ditšhabeng tša rena. Batswadi, barutiši le barutwana ba swanetše go thušana go kwešiša gore ke ka lebaka la eng mokgwa wo o ganetšwa, gomme go thušanwe go nyaka seo se kago go tšea legato la wona.

Boitišo mo sekolong sa setšhaba bo tla nyaka gore go ruta go thongwe ka letšatši la mathomo

la paka ya sekolo. Sekolo se swanetše go thoma ka nako, go tloga ka Mošupologo go fihla ka Labohlano beke ye nngwe le ye nngwe ya ngwaga wa sekolo.

Go ka se sepelelane le kgopolo ya "setšhaba", le gona e tla ba e le go timana ka ditokelo tša motheo tša ditokelo tša batho, ge dikolo tša mang le mang di ka hlokomologa maikarabelo a tšona go bana bao ba nago le dinyakwa tšeo di sego tša ka mehla, gammogo le go batswadi. Dikolo tša bohle, go ya ka tlhalošo, di swanetše go tšea bohle, di be le botho gomme di be ditšhaba tša kgotlelelo. Maikemišetšo a ba kgoro ao a lego kgale a letetšwe, a thuto ya barutwana bao ba nago le dinyakwa tšeo di sego tša ka mehla, a tla tloga a lokela go ka gatišwa, a phatlalatšwa. Dikolo di swanetše go thušwa go hloma tikologo yeo e kgontšhago go batswadi bao bana ba bona ba nago le bofokodi bja mmele goba dinyakwa tše dingwe tšeo e sego tša ka mehla, gore ngwana ge a lemogilwe ka pela go ka fiwa dikeletšo tšeo di lebanego, le gore a išiwe mo gongwe. Gagologolo ge re lebelela dikgahlego tša bana ba babjalo, sekolo sa setšhaba sa ka mehla se swanetše go ba thuša gomme ba fe ditshwanelo tšeo di nyakegago.

Go rapa lesolo e le go thekga kgopolo ya sekolo sa setšhaba, go tla hlohleletša Setlwaedi sa go lthuta, go Ruta le Tirelo (COLTS), mananeo a tšweletšopele ya sekolo ka moka, le lenaneo le leswa leo le thomilwego ke Mopresidente Mbeki go tliša tšhomišano gore dikolo di tšwele pele, ka dikolo tšeo di šomago ka bofokodi eupša di na le tšhušumetšo.

Senyakašedi 4: Re swanetše go fetšiša maemo a go rathafala mo dikolong tša Afrika-Borwa

Le ge mmušo o abetše Lenaneo la go Aga Dikolo la Bosetšhaba bilione o tee wa diranta, go ka nyakega tšhelete ye kaolo ge e atišwa ga lesomepedi go kgonagatša ditšhalelomorago tšeo di lemogilwego ke Rejistara ya Sekolo ya Dinyakwa. Se se feta ka fao ditekanyetšo tša ka mehla di ka kgonago ka gona, tša dikgoro tša diprofense tša thuto, tšeo mengwaganyana ye di bilego le diphokoletšo tše kgolo tša ditšhelete tšeo di bego di lekanyeleditšwe go aga dikolo le ditirelo.

Le ge go le bjalo dimilione tša bana ka mono go Afrika-Borwa ya temokrasi ba dirišwa ke mabaka go diragatša ditokelo tša bona tša motheo tša go hwetša motheo wa thuto mo mabakeng a go rathatafala le go hlomola pelo. Diketeketse tša dikolo eke ke marope, le gona bontši di kotsi, o ka re ke difu, ga di a lokela motho go tsena. Makgolokgolo a dikolo ga a na meetse mo go ona, ga go na botshwelamare bja meetse le gatee, le ge e ka ba dintlwana tša bošilwana tšeo di sego tša lekana. Mabaka a mabjalo a tsenya maphelo a barutwana le barutiši kotsing, gomme a šitiša kudu ditiro tša bosetšhaba le phedišano, le go rutiša mo sekolong. Ga go kgonagale gore o ka nagana ka dilo tše gomme wa itumela. Maemo a a nyaka go lokišwa.

Ke tla šomiša sebaka se sengwe le se sengwe seo ke se hwetšhago go šušumetša gore go šomiša tšhelete go direla setšhaba e be senyakašedi se segolo, e le go aga dikolo tše kaone sebakeng sa tšeo di rathafetšego, le go aba meetse le dintlwana tša meetse moo di sego gona. Go tla ba bohlokwa gore re lebelele dinyakašedi gomme re lebe mafelo le dikolo moo nyakego e lego ye kgolo, ka go šomišana le dikgoro tša thuto tša diprofense. Ye e ka ba projeke ye kgolo yeo e welago ka tlase ga Lenaneo la Mokopanelwa la Tlhabollo ya Magaeng leo le tsebišitšwego ke Mopresidente Mbeki, ka tšhomišano le dikgoro tše dingwe tša mmušo, taolo ya diprofense, mekgatlo yeo e lego ka ntle ga mmušo le Mekgatlo yeo e Segoo ya Mmušo. Go iša meetse le dintlwana tša meetse dikolong go tliša kgonagalo ya gore go tle go be le projeke ya mo motseng yeo e tlilego go fa batho mešomo. Kgoro ya ka e thomile ka mošomo wa go beakanya wa mathomo.

Senyakašedi 5: Re swanetše go tšweletša pele boithutedi bja khwalithi barutišing ba rena

Bohlatse ka moka bjoo ke bo filwego bo laetša gore go na le mathata a magolo mo mošomong wa borutiši ka mo nageng ya rena, le ge go na le mediro ya go laetša boithutedi bja maemo a godimo bjoo barutiši ba bo abago ka dikolong nageng ka bophara.

Kabo ya barutiši ka dikolong ka tlase ga kgethologano di bakile dikgopamišo tše pedi tše šoro tša leago. Ye nngwe e be e le tlhokego ya tekatekano go palo ya barutwana bao ba rutwago ke morutiši o tee, yeo e bego e sepelelana le ditekanyetšo tša go se lakane tšeo di bego di dirwa go ya ka mmala le bohlobo. Ke taba ye madimabe ye bohloko ge barutiši ba swanetše go kwešwa bohloko ka tshepetšo ya tekatekanyo ya dipalo, yeo la mathomo e abago barutiši ka go lekana mo dikolong go ya ka dinyakwa tša lenanethuto. Le ge go le bjalo go na le bokamoso bja mešomo yeo e bolokegilego go barutiši bao ba nago le mangwalo ba bile ba ngwadišitšwe, bao gonabjalo ba lego mošomong, gomme re tshepha gore palo ya barutiši dikolong e tla ba ya go hloka bothata.

Tshekamo ya bobedi ye šoro e be e le mangwalo a dithuto ao a bego a beakantšwe go ya ka mohlobo, go ya ka dibaka tša go hlahlwa tšeo le tšona di bego di beakantšwe go ya ka mohlobo, di kgonthiša gore barutiši ba Ma-Afrika, ba tšewa bjalo ka selo se tee, ba rutegile go fetwa ke barutiši ba bangwe. Barutiši ba ba sego ba rutega gabotse ba, bontši bja bona bo rutiša dikolong tšeo di nago le dinolofatši tša go fokola, dithušathuto tša go fokola, ba phaetšwe thoko, kgole le mafelo a ditoropong, le gona ditirelo tša thekgo ya boithutedi, di be di fokola goba di se gona.

Tšweletšopele ya baithutedi ya barutiši, ge e kopana le ditirelothekego tšeo di šomago botse tša boithutedi, khwetšagatšo ye kaone ya dithušathuto, lesolo la go rapa, la go dira gore sekolo e be lefelo la bophelo bja setšhaba, le go tloša gannyanegannyane maemo a go se kgahliše a meago le tše dingwe tša dikolo, go tla ama barutiši kudu, gomme meboya ya bona e tla kgehlemana ya re kgehlee, le tirelo ya khwalithi e tla ba gona.

Kgoro ya thuto e tla tšea senyakašedi go ba go tšweletša pele le go diragatša maano a go tšea nako a go kaonafatša barutiši, pele ba šoma le bao ba šomago, e le go thekga thuto ya go lebelela dipoelo le go kaonafatša maemo a go ruta. Mopresidente Mbeki o beile taba ye godimo lenaneong la gagwe la maitlamo a mmušo ka ga thuto. Šedi yeo e sego ya ka mehla e tla lebišwa go bohlatse bjoo bo lego molaleng gore naga ye e hlaela barutiši ba mmetse kudu; gammogo le ba thutamahlale le ba maleme, gape gwa lebelelwa le dinyakwa tša theknolotši ya botsebiši le dikgokagano.

Gore re tle re lebogiše barutiši ba go šoma botse magatong ka moka a peakanyo, ke tla hloma skimi sa Sefoka sa Bosetšhaba sa Barutiši, ka morago ga go ikopanya le Lekgotla la Afrika-Borwa la Barutiši, mekgatlo ya bosetšhaba ya barutiši le dikgoro tša thuto tša diprofense.

Gape, senyakašedi se sengwe e tla ba tokumente yeo e nago le ditšhišinyo yeo ke tlogo go e iša Palamenteng gore e ahlaahlwe. Yona e mabapi le maemo a boithutedi mo thutong, bjalo ka karolo ya tshepetšo ya go kgontšha Lekgotla la Afrika-Borwa la Barutiši gore le tšee maemo a lona ao a tletšego a semo lao la go ba le khuetšo ya nnete mabapi le khwalithi ya tirelo yeo e fiwago.

Magato a ka moka a tla thuša go bušetša morutiši mo Afrika-Borwa maemong a gagwe a tlhomphe. Mengwaga ya kgethologanyo, kgatelelo, go lwela tokolologo le diphetolelo tša temokrasi di gobaditše meboya ya barutiši ditšhabeng ka moka. Nako e fihlile ya gore serithi sa barutiši se boe, ka gore barutiši ge ba le maemong a bona a mabotse ke barongwa ba bohlokwa ba diphetogo le kgolo mo dikolong tša rena le mo ditšhabeng.

Senyakašedi 6: Re swanetše go kgonthiša gore go ithutwa ka go dira, ka tirišo ya thuto yeo e lebeletšego dipoelo Senyakašedi 6: Re swanetše go kgonthiša gore go ithutwa ka go dira, ka tirišo ya thuto yeo e lebeletšego dipoelo Mmušo le Tona ya Thuto di thekga tlhako ya lenanethuto le leswa la bosetšhaba ka botlalo, leo le ithekgilego ka kgopolo ya thuto yeo e lebeletšego dipoelo.

Lenanethuto la 2005 le re fa tshepho ya go di feta ka moka ya go fetolela bohwa bjo bja poelomorago bja diteori tša go ruta tša nako yela ya kgethologanyo le ditlwaelo tša go ruta ka mogwa wa pušanoši.

Go bohlokwa go lemoga tshenyo yeo e dirilwego ke tebanyo go thuto, yeo e diragetšego

masomesomeng a mengwaga a go feta, yeo gabotse e bego e le ya go buša ka lepara, yeo e bego e sa dumelele tšwelelo ya bokgoni bja go botšiša goba maatla a go ikgopolela le go botšolliša. Thuto yeo e lebeletšego dipoelo ke tebanyo yeo e akaretšago bokgoni bja barutwana bja go ikgopolela, go ithuta ka go lebelela tikologo, go arabela tlhahlo ye bohlale ya barutiši bao ba bonago bohlokwa bja go ithomela dilo le go ithuta ka go itlhoheletša.

Le ge a efa thekgo a sa gononwe ka ga tebanyo ye, Tona o tla gana maiteko a go tšewa ke madi go tšwa go mang goba mang, a go fetolela OBE (Thuto yeo e lebeletšego dipoelo) gore e be thuto ye e itšego ya taolo ya tša bodumedi. Tebanyo e ka se dirwe selo sa go kgakgamatša sa go ithuta le go ruta, mola e le gore tebanyo ye e a lokolla e bile e re inaganele.

Ke file taelo ya gore Kgoro ya Thuto e lebeledišise ka bjako phethagatšo ya thuto yeo e lebeletšego dipoelo, ka kgopolo ya gore go fedišwe go tsenya tirišong ga mephatho dikreiti tše diswa.

Gape, ke hlomile selaetši sa mošomo wa phihlelelo ya selebanywa se se itšego, seo se laetšago gore bana ka moka ba tla fihlelela bokgoni bja go bala, go ngwala le bokgoni bja dinoro ge ba na le nywaga ye 9, goba bofelong bja Kreiti 3. Kgoro ya Thuto e tla nyaka dikeletšo ka ga popego ya maleba ya kreiti ye le gore e tla diragatšwa bjang. Go bohlokwa gore re bee dipilara tše di tiilego tša tlhako ya lenanethuto le leswa. Kgoro e šomana le diteko tše bohlokwa tšeo di lebanego tša go hwetša thuto mo go dikreiti 6 le 9.

Ke taba yeo e kwešišegago ka botlalo gore phethagatšo ya tebanyo ye ye mpsha e ithekgile godimo ga bokgole bjoo barutiši ba tla bego ba itokišitše ka gona go e nolofatša ka kwešišo, gape le bokgole bjoo dithušathuto tšeo di lebanego di lego gona ka dikolong.

E bile taba ya madimabe kudu gore ngwaga wa tsenyotšhomišong ya Lenanethuto la 2005 (1998) o ile wa thulana le mathata ao a tlišago tlhakatlhakano a taolo ya ditekanyetšo tša diprofenseng, seo se ilego sa dira gore ditokišetšo ka dikgorong tše dintši tša diprofense di ile tša tsena mathateng, goba tša ba tša šešerekanywa. Ka 1998 le ka 1999 dithušathuto tše mpšha tša go thekga lenanethuto di fihlile dikolong go ya bofelong bja ngwaga, le ge Mopresidente Mandela a file taelo.

Go laetša thwii, go otara, go iša le go swara dithušathuto tšeo di thekgago thuto ke taba ye bothata kudu mo tlhakatlhakanong yeo e lego gona bjale mo thutong ya dikolo, e le mathata ao a tlogo go hweletšwa tharollo ka pela. Mošomo wa tebeleloleswa ya tshepetšo ye ka moka ka diprofenseng ka moka tše senyane o batametše go fela. Ke file taelo ya gore dipoelo di tsebišwe Tona ya Matlotlo gammogo le nna, gore go dirwe ditatišišo tšeo di bonagalago ka bokapela bjoo bo sa fetšego pelo. Tebanyo ya gore dikolo ka moka di swanetše go ba di amogetše dithušathuto pele ga letšatši la mathomo la sekolo ga se taba yeo re swanetšego go hlwa re ngangišana ka yona. Re tla hwetša mokgwa wa go kgonthiša gore dikgoro tša thuto tša profense di fiwa maatla a go diragatša seo.

Go bohlokwa go kgonthiša gore dipalo tše kgolo tšeo di nyakegago bjalo ka dithušathuto ngwaga wo mongwe le wo mongwe di šomišwe ka bohlale le ka tlhokomelo, ka gore di emela ka mokgwa wo mohola wa tšhelete o kgahlegelwago ka gona mo maemong ao re lego mo go ona bjalo ka naga ya ditseno tša maemo a bogareng yeo baagi ba yona ba bantši e lego badiidi.

Ka fao, ke file taelo ya gore go dirwe dinyakišišo, go lebelela gore na go ja bokae go tšweletša didirišwa tša go dira dithušathuto, ka morago ga ditherišano le baphatalatši le baabi.

Go no fela le na le dipuku mo sekolong ke selo seo se thušago gore di tshenyegelo di dule di le fase gomme thuto e rotoge. Batswadi ka moka, dihlogo tša dikolo le makgotlataolo a dikolo ba swanetše go lemošwa maikarabelo a bona go kgonthiša gore karolo ye ya boitišo e a diragatšwa ka kotlo yeo e lebanego. Ke rweša Mokgatlo wa Baithuti ba Afrika-Borwa diala ka ge ba hlomile lesolo la Mazibuye, woo o nepilego go šomiša polelo le tlhohleletšo mo maemong a dikolo le motse gore dilo tše bjalo di kgonagale, e le go hwetša dipuku le phahlo ye nngwe ya sekolo yeo ba kago go be ba e tšere moo sekolong. Lesolo le swanelwa ke go thekgwa ka

botlalo.

Senyakašedi 7: Re swanetše go hlama peakanyo ya thuto le tlhahlo ya mafolofolo go tlabakela baswa le batho ba bagolo gore ba kgone go kgonana le dinyakwa tša phedišano le tša ekonomi, tša ngwagakgolo wa bo 21

Tšwetšopele ya Thuto le Tlhahlo (FET), bjalo ka ge leina le hlaloša, ke tšwetšopele, ga se lefapa la thuto la go gapeletšwa, lela le tlogo pele ga thuto ya godingwana. E akaretša thuto ka dikolong tša disekontari tša maemo a godimo, dikholetše tša botegniki, dikholetše tša motse le dikholetše tša baswa, le tlhahlo ye ntši mo legatong le, yeo e dirwago ke bengmešomo mo go intasteri le kgwebo. Baabi ba praebete ba amega kudu mo lefapheng le, gomme ba tllile go lebanwa ke taolo ka tlase ga Molao wa Tšwetšopele ya Thuto le Tlhahlo, wa 1998.

Bjalo ka letšibogo magareng ga thuto ya kakaretšo le thuto ya godingwana goba mošomo, le ke lefapha le bohlokwa go baswa le go batho ba bagolo ba thuto ya bona ya semmušo e ilego ya kgaotšwa. Maikemišetšo a šetše a feditšwe gomme molao o a šoma. Bjale re swanetše go tšwela pele re phethagatše, ka tšhomišano le Kgoro ya tša Mešomo le Taolo ya Afrika-Borwa ya Mangwalo, ka gore go hlongwa ga Lefapha la Taolo ya Thuto le Tlhahlo e lokollela dibaka tšeo di lego gona gore di šomišwe ke di-institušene tša tšweletšopele ya thuto le tlhahlo.

Go na le nyakego ya tšhoganetšo ya go lebelela ka leswa mananeo ka moka a FET ka lebaka la dinyakwa tša setšhaba tša phedišano le tša ekonomi mo ngwagakgolong wa bo 21. Mananeo a maleme, mmetse le thutamahlale, le tegnolotši ya ditsebišo le kgokagano ke mafelo ao a nyakago šedi gore a lebelelwe leswa.

Go bohlokwa gore lefapha le la FET le kgone go ba le mohola go baithuti ba batho ba bagolo ka fao go ka kgonegago, e le barutwana ba bagolo ba paletšwego ke go tšwela pele ka sekolo ka lebaka la bodiidi goba go hloka sebaka. Lefapha le le swanetše go ipeela tebanyo ya go ba diketapele tša badiragatši mo go lekanyetšeng le go lemogeng bohlokwa bja thuto yeo e hwetšwago pele, yeo e hweditšwego e se semmušo goba ka boitemogelo, gore batho ba bagolo ba go kgona, ba mmaikarabelo ba tle ba amogelwe mo mananeong ao ba kago go buna se sengwe go ona.

Mošomo wa go bea Setifikeiti sa Tšwetšopele ya Thuto le Tlhahlo sebakeng sa Setifikeiti sa Sinia o tla tšwetšwa pele ka lebelo leo le nyakegago. Ge re dutše re letile seo, go bohlokwa gore re šomiše maano a gore re bolokege re se tsene bothateng, go kgonthiša polokego ya ditlhahlobo tše tša Setifikeiti sa Sinia seo re nago le sona gona bjale, go thibela kgonagalo le ge e ka ba ye nnyane ya go dira bomenetša ka meputso, e dirwa le ge e ka ba mang goba mang. Lekgotla la Afrika-Borwa la di-Setifikeiti le laetšwe go kgonthiša dipoelo ka boikemanoši pele di tsebišwa phatlalatša ke ba taolo ya diprofense ya ditlhahlobo. Ke tla tsebiša molao wa go fetola ka Palamenteng ngwaga wo go hlaloša maikarabelo a lekgotla le le bohlokwa la semolao gomme ka kgonthiša gore ka moso ga go be le go hloka nnete mabapi le mošomo wa lona.

Senyakašedi 8: Re swanelwa ke go diragatša peakanyo ya thuto ya godingwana yeo e laetšago go nagana, ya go bofagana swine!, yeo e kwešišago ditlhohlo tša borutegi le tša boithutedi tšeo di lebilego ma-Afrika-Borwa ka ngwagakgolo wa bo 21.

Naga e botile peakanyo ya thuto ya godingwana gore e kgone go kgotsofatša dinyakwa tša yona tša maemo a godimo tša batho bjalo ka didirišwa gomme e be sebešeletši mo go hlameng tsebo ye mpsha le mpshafatšo, le kahlaahlo yeo e nyakurelago. Ka lebaka la bogolo bja dinyakašedi tše dingwe tša rena, go ka no se kgonagale gore didirišwa tše dingwe tše bohlokwa tša go oketša di ka ba gona go tšweletšeng ga thuto ya ka godingwana, yeo e šetšego e hwetša dipersente tše lesomenne tša ditekanyetšo tša bosetšhaba, e lego kabelo yeo e sepelelanago le tšhomišo ya tšhelete maamong a boditšhabatšhaba mo karolong ye.

Le ge go le bjalo, go bohlokwa gore maemo a go aba ditšhelete lefapheng le a dula a le moo a lego gona, mola di-institušene di laetša bokgoni go feta le peleng di bile di laetša maikarabelo go šomišeng ga didirišwa tša bona tša borutegi, metheo le tša ditšhelete.

Bjalo ka dikolo, di-yunibesithi, ditheknikone le dikholetše le tšona di swanetše go phophoma bophelo, di be mafelo a bophelo bja setšhaba.

Di swanetše go ba ditikologo tšeo di bolokegilego bolokegibolokegi, tšeo di loketšego go tšwetšapele thomo ya tšona ya go ruta le go ithuta, go rutega le go nyakišiša, le go direla setšhaba. Tlhakatlhakano ya mohuta ofe goba ofe wa go hlola tshenyo, gagolo tšhomišo ya maatla kgahlanong le basadi, e ka se kgotlelelwe. Madulo a diyunibesithi le a ditheknikone a swanetše go boa e be mafelo ao a bolokegilego a go ithutela le go dula, gagolo go baithuti ba banenyana.

Ke thaba kudu go bega gore ketapele ya baithuti thutong ya godingwana, bao ba tšwago go ditumelo tšeo di fapanego tša dipolitiki, ba itlamile gore ba tla phegelela khutšo le moya wa khomolo mo lefapheng le.

Ke letile go bona balaodi ba thuto ya godingwana ba laola di-institušene tša bona ka mokgwa wa maikarabelo le go akaretša, se se rago gore go tsena ditherišanong ka mokgwa wa botshephegi le Makgotla a Baemedi ba Baithuti le mekgatlo ya badirišani. Ge e le gore ba dira bjalo, ke letile gore mekgatlo ka moka ya baithuti le ya badirišani e šomiše maano ka moka a mo khamphaseng a go rarolla mathata pele ba ka nagana ka go dira boipiletšo go Tona.

Ka yona tsela yeo, ke tla leta gore makgotla a institušene a ikarabele godimo ga maikarabelo a bona a semolao le a go tseba gore setšhaba se beile tshepho ya bona go ona. Maikarabelo a go kgetha gore maloko ao a itšego a be mo lekgotleng le lengwe le le lengwe la institušene, ke go tšea e se taba ya go bapala. Ke tliile go fele ke sekaseka kgetho le mošomo wa batho ba bjalo bao ba kgethilwego ke Tona, bao go bona ke letilego pego ka ga kabelo ya bona go bušeng ga di-institušene tšeo.

Sebopego le bogolo bja peakanyo ya thuto ya godingwana di ka se no leswa gwa thwe di tla ipona ge re nyaka go phethagatša pono ya peakanyo yeo e laetšago gore go naganwe, e bile ke peakanyo yeo e sa ahloganyegego, yeo e arabelago dinyakwa tša baithuti ba mengwaga ka moka le ditlhohlo tša boithutedi tša ngwagakgolo wa bo 21.

Seswantšho sa di-institušene tša thuto ya godingwana se tla lebelelwa ka leswa ka tšhomišano le Lekgotla la Thuto ya Godingwana. Seswantšho se gagolo se be se thadilwe go ya ka madulo le go ya ka mehlobo, e le seo se bego se naganwa ke babeakanyi ba kgethologanyo. Bjale ka ge tokumente ya rena ya maikemišetšo e hlaloša, go bohlokwa gore thomo le lefelo la di-institušene tša maemo a godingwana di lebeledišwe ka leswa, go lebeletšwe mokgwa wa go beakanyetša lefapha, gammogo le dinyakwa tša thuto tša ditšhaba tša selegae le setšhaba ka kakaretšo mo ngwagakgolong wa bo 21.

Modiro wo o raraganego wo mothata go na le kgonagalo ya gore o ka hlola dimomagano magareng ga di-institušene tše dingwe, wa tliša le diphetho tša go fetola dithomo tša tše dingwe. Go tsebega kudu gore di-institušene di swara bothata pele, pele di ka tšea diphetho tše bjale ka tše ka botšona. Ge e le gore dinyakišišo e bile tšeo di tseneletšego le gona ditherišano di dirilwe ka botlalo le ka botshephegi, nna nka se dikadike go tšea magato ao a lebanego ka lebelo leo ke bonago le swanela.

Ke ikanetše go tšwetša pele ka bohlale le ka botlalo peakanyo ya thuto ya bohle ya godingwana. Nka se tšee karolo go senyeng ka baka la go se hlokomele ga peakanyo ye, goba karolo go kgahlego ya batho bohle yeo e tlišitšwego ke tlhalošo yeo e e kgabišago ka fao go sa swanelago, e kgabiša melao ya go ngwadiša di-institušene tša praebete tša maemo a godimo. Go oketšega ka boati ga di-institušene tše bjale, maamong a selegae le a go putlaganya ditšhaba, e bile karolo ya go phuruloga ga seswantšho sa thuto ya godingwana ya Afrika-Borwa, bjalo ka ge e dirile bjalo dinageng tše dingwe. Se bjale se swanetše go thoma go laola ka letsogo le le thatanyana le upša le le la go laetša go nagana pele, go lebeletšwe gore Molaotheo o reng. Ke tla dira ditebebeleloeswa ka bjako mekgwa ya go lekanyetša gammogo le tshepetšo ya go ngwadiša, go ya ka Molao wa Thuto ya Godingwana, wa 1997. Gape, ke tla nyaka dikeletšo maamong a boditšhabatšhaba ka ga taolo ya selo se go thwego ke thuto ya

godingwana ya praebeete yeo e tlemaganego e bilego e se na "mellwane", le tswalano ya yona le peakanyetšo ya maano a go tšweletšapele tšhomišo ya batho bjalo ka didirišwa.

Boingwadišo ka go di-institušene tša batho bohle tša maemo a godingwana bo theogile mengwaganyaneng ye mmalwa ye ya go feta. Mabaka a swanetše gore a kwešišwe bokaone. Go thekgwa ga nako ye telele ga di-institušene ka e tee ka e tee gammogo le peakanyo ka moka go nyakega gore kgolo e hlohleletšwe ka mokgwa woo o beakantšwego, wa maikarabelo. Bjalo ka karolo ya tshepetšo yeo e tšwelago pele ya go beakanya, ke tlile go botšiša diyunibesithi le ditheknikone gore di ntsebiše ka ga dingwadišotebanywa tša tšona tša ngwaga wa 2000 le maano a go rapa lesolo la go laletša baithuti gore ditebanywa tše di tle di fihlelelwe. Tše di swanetše go akaretša boitlamo bja go tšwa lesolo la go laletša baithuti ba mengwaga ya godingwana, le go tsenya tšhomišong ditshepedišo tša go amogela dithuto tšeo ba šetšego ba na le tšona.

Le ge mehlobohlobo le mehuta ya baithuti bao ba bopago di-institušene tša maemo a godingwana e fetogile ka fao go bonagalago mo mengwageng ye mmalwa ya go feta, e bile e laetša bonnete bja gore setšhaba ka bogolo bja sona se bopilwe ke batho ba babjang, ponagalo yeo ya mehuta ya mehlobohlobo re ka se re e gona, go badirišani ba dithuto mo go thuto ya godingwana, fao gantši go bonagalago makgowa, le gona a banna. Ke tlile go fa šedi ye kgolwane go lekalekanya ga badirišani mo peakanyong ka go nyakišiša maemo a badirišani a go thwalwa, gammogo le ditaba tša go swana le tšeo. Di-institušene di swanetše go hlohliwa gore di bee ditebanywa tša gore gannyanegannyane di kgonagatše kemedi ye kgolwane ya basadi le bathobaso ba badirišani ba dithuto, bjalo ka karolo ya dipeakanyetšo tša tšona tša di-institušene tša tšona.

Balaodi ba thuto ya godingwana le bona ba tla kgopelwa gore ba ralo ke karolo ye kgolwane mo go ageng bokgoni go tšweletša lenaneo la thuto ka bophara. Gagologolo, ditlabelo tša lenaneo le la thuto ya godingwana, di swanetše gore di kgoboketšwe di šomišwe go thekga go aga bokgoni bja thuto ya barutiši ya pele ga mošomo le ya nako ya mošomo le taolo ya thuto, tša khwalithi. Ditlabakelo tša rena le balatedi ba kgopolo ye e itšego ka ga thuto ba na le dibaka tšeo di sego tša ka mehla tša go hlahlelela ditlwaelo le maikemišetšo ka ga thuto mo lenaneong la thuto ka bophara, ka tšhomišo ya mokgwa wa dinyakišišo, tebelelo ka kgopolo ya gore re ka dira eng, le mpshafatšo.

Ke itlamile gore ke aga lenaneo la thuto ya godingwana ya khwalithi ya godimo, yeo e arabelago diphetogo le dikaonafatšo tšeo di dirwago go yona. Re na le mošomo wo montši woo re swanetšego go o dira. Ke tlile go kgopela diyunibesithi; ditheknikone le dikholetšhe gore di mphe bohlatse, go laetša gore ka kgonthe di swere tsela ya go ya ngwagakgolong wa bo 21.

Senyakašedi 9: Re swanetše go dira se sengwe, ka potlako, le gona ka maikemišetšo, ka ga kotsi ya HIV/AIDS, ka mo lenaneong (a) le ka tšhomišo ya lenaneo la thuto le tlhahlo.

Se ke senyakašedi seo se fetago dinyakašedi ka moka, ka gore, ka ntle ga gore re atlege, re lebanwe ke bokamoso bjoo bo tletšego motlhako le tahlegelo, ka ditlamorago tše šorošoro ditšhabeng tša rena le go di-institušene tša thuto tšeo di direlago ditšhaba tšeo.

Kgoro ya Thuto e tla šomišana le Kgoro ya Maphelo go kgonthiša gore lenaneo la thuto ya setšhaba le bapala karolo ya lona go lwantšha ka katlego leuba le, le go kgonthiša gore ditokelo tša batho ka moka bao ba fetetšwego ke setlišampholo se sa HIV ba šireletšegile ka botlalo.